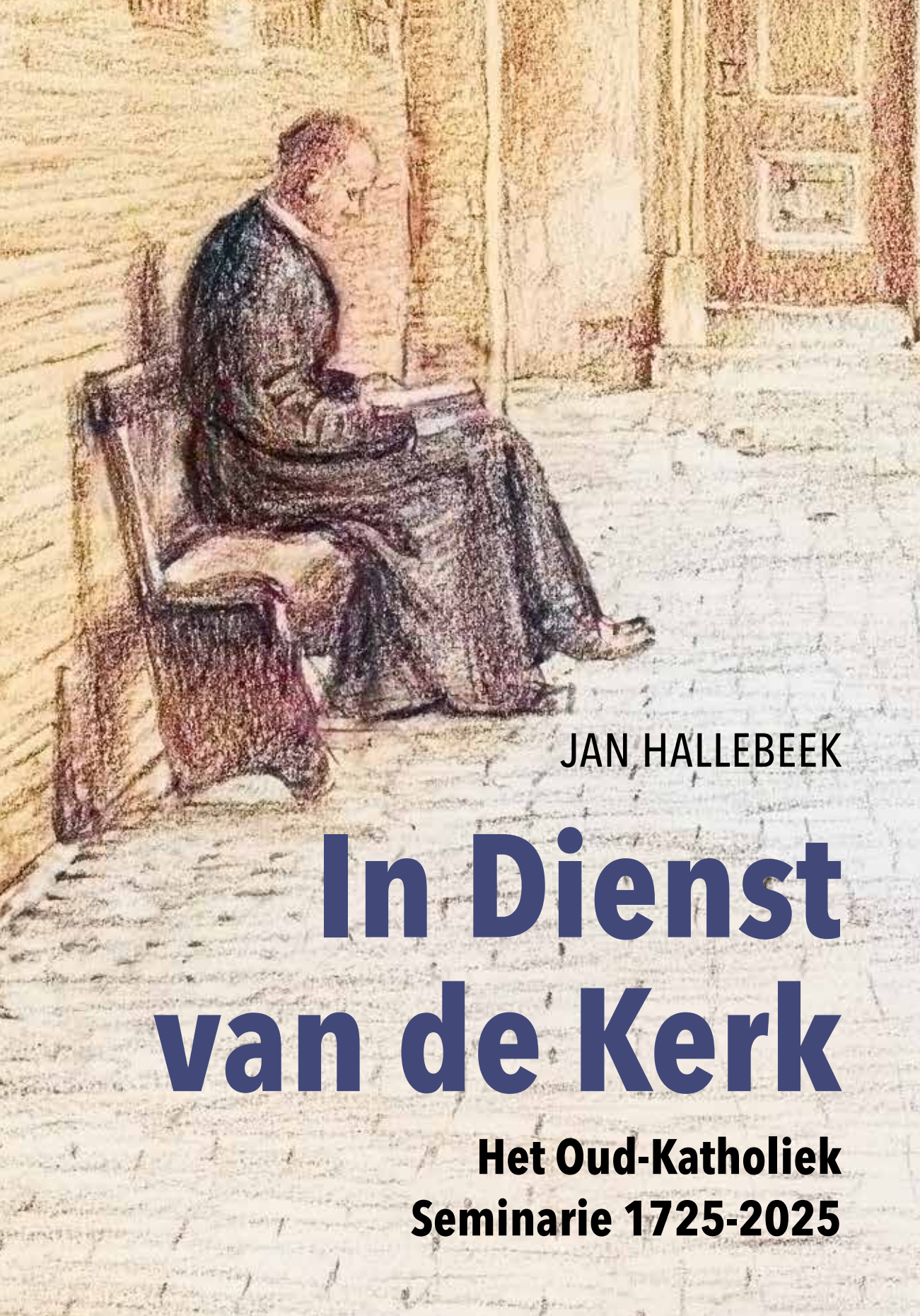

JAN HALLEBEEK

In Dienst van de Kerk

**Het Oud-Katholiek
Seminarie 1725-2025**

In Dienst van de Kerk

In Dienst van de Kerk

Het Oud-Katholiek Seminarie

1725-2025

JAN HALLEBEEK

Hilversum
Verloren
2025

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van
Stichting Oud-Katholiek Seminarie, Hendrik Muller Fonds,
Eugène und Louis Michaud-Fonds, Stichting Verenigde Wezen- en
Brabantse Kas, Metropolitaan Kapittel van Utrecht, Stichting Bisschopskas van
Haarlem, Stichting Adelbertus Ahuysfonds en Stichting Het Nuyensfonds.

Afbeelding op het omslag:
de Porticus van de binnenplaats
van het seminariecomplex aan de Muurhuizen (1955),
tekening van Chris Schut (1912-2000).

© 2025 Jan Hallebeek
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464551723

Omslagontwerp en opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

*This publication has been produced in accordance with the EU Deforestation Regulation (EUDR).
No part of this publication may be reproduced in any form,
including use for text and datamining, without written permission from the publisher.*

Inhoud

Voorwoord	17
Inleiding	23
I De totstandkoming van kostschool en theologisch college (1722-1725)	44
1.1 Inleiding	44
Het Concilie van Trente	44
Godsdienst(on)vrijheid in de Republiek	45
Spanningen binnen de katholieke kerk in de Noordelijke Nederlanden	46
De Leuvense colleges Alticollense en Pulcheria	49
Het augustinianisme en de oratoriaanse godsdienstigheid	51
1.2 De noodzaak van een eigen opleiding	53
1.3 De eerste stap: een katholieke kostschool in Amersfoort (1722)	56
De rol van Varlet en De Viaixnes	56
Het aanbod van pastoor Reinders	59
Trage besluitvorming	60
Afspraken met het stadsbestuur	61
De kostschool gaat van start	62
Huisvesting van de kostschool	64
De schuilkerk wordt tevens kapel	65
1.4 De tweede stap: een theologisch college (1725)	67
Alticollense gaat verloren	67
De keuze voor Amersfoort	67
Weerstand overwonnen	71
Angst voor bezwaren van de Gereformeerden	72
Protest van de dominees	73
Steun van het stadbestuur	74
1.5 De eerste bestuurders	76
1.6 Huisvesting	77
1.7 De eerste studenten	80
1.8 Continuïteit of discontinuïteit?	81
1.9 Besluit	84

II	Het Seminarie van de ‘Franse Heren’ (1725-1805)	
2.1	<i>Inleiding</i>	86
	Opstelling van de wereldlijke overheid	86
	Buitenlandse vluchtelingen	88
2.2	<i>Bestuur en beheer</i>	90
	Provisoren en bisschoppen	90
	Wie heeft de hoogste zeggenschap?	91
	Presidenten	94
	Economen en huishoudelijk personeel	97
2.3	<i>Bekostiging</i>	99
	Computus praesidis	99
	De collegiekas	101
	Weldoeners en weldoensters	101
2.4	<i>Huisvesting</i>	106
	Uitbreiding met Kerkstraat 3	106
	Het conflict met buurman Hendrik van Halteren	107
	De kapel	108
2.5	<i>De leerlingen: werving, herkomst, familiebetrekkingen en beurzen</i>	110
	De werving	110
	Herkomst in de Republiek	112
	Buitenlandse leerlingen	112
	Families en familierelaties	114
	Invloed van de ouders van leerlingen	114
	Beurzen	115
2.6	<i>De humanisten en de studie van de humaniora</i>	118
	Gescheiden van de studenten	119
	Dagelijks leven van de humanisten	120
	Het onderwijs aan de Latijnse school	122
	Schoolpromoties	123
	De misdraging van praeceptor Villette (1731)	124
	Andere klachten over de Latijnse school	126
	Onderwijs binnenshuis	126
	Vakken	127
	Leerboeken	127
	Prefecten	129
	De promotie in het college en het schooltoneel	130
	President Willemaers verzet zich tegen het schooltoneel	131
	Orationes	133
	Prijsuitreiking en muzikale omlijsting	134
2.7	<i>De studenten en de hogere studies</i>	134
	Het dagelijks leven van de filosofen en theologanten	135
	De dagordes van 1726 en 1743	135
	Brevier, vespers	136
	Het curriculum	138
	De hoogleraren	139

Verdeling van het onderwijs	145
De filosofiestudie	148
Dogmatische theologie: Huygens, Opstraet en Juénin	150
Ecclesiologie	153
Moraaltheologie	155
Exegetische vakken, het figurisme	157
Apologetisch onderwijs	164
Canoniek recht en kerkgeschiedenis	166
Praktische vakken en vaardigheden	168
Geestelijke vorming, biechten en geestelijke oefening	173
Contacten met Rhijnwijk (1743-1770) en Vianen (1753-1762)	175
Studie aan de universiteiten van Leiden (1739-1790) en Utrecht (1790-1810)	179
Disputaties, examens en wijdingen	180
2.8 <i>Discipline</i>	183
De reglementen van 1733, 1737 en 1742	183
Afgekondigde leefregels	186
Overtredingen	187
Disciplinaire maatregelen	190
Casuïstiek	191
2.9 <i>Het seminarie en de usuurstrijd (1727-1739)</i>	195
De usuurstrijd	195
Rente bedingen bij geldleen	195
Barchman Wuytiers en de Franse leer	196
De meningen botsen	197
Implicaties voor het seminarie	199
Varlet blijft de Franse leer afdwingen	201
Een kentering	203
De usuurstrijd komt tot een einde	204
2.10 <i>Het seminarie en de strijd om een bisschop-coadjutor (1738-1739)</i>	204
2.11 <i>Het seminarie en de verzoeningspogingen met Rome (1744-1785)</i>	206
2.12 <i>Het seminarie en het Tweede Utrechtse Provinciaal Concilie (1763)</i>	209
2.13 <i>De adviezen van Josse LePlat (1797-1801)</i>	212
2.14 <i>De publicaties van Verhulst</i>	213
De vertaling van het Nieuwe Testament	214
Polemische geschriften over de Eucharistie	214
2.15 <i>Besluit</i>	215
III Het Seminarie in isolement (1805-1885)	219
3.1 <i>Inleiding</i>	219
Isolement	219
Veranderde relatie tot de wereldlijke overheid	220
3.2 <i>Bestuur en beheer</i>	222
Provisoren en bisschoppen	222
Presidenten	222

Opvolgingsperikelen	224
Het praesidium van Karsten	228
Conflicten tussen Karsten en Loos	229
Het conflict tussen Karsten en Glazemaker	231
De huishouding en het huishoudelijk personeel	232
3.3 <i>Het conflict over de hoogste zeggenschap</i>	233
Het begin van het conflict over het beheer van de collegiekas	234
Pamflettenoorlog: Karstens geschrift tegen de antichrist (1860)	235
Een nieuw argument: Haarlem is medegerechtigd	236
Het proces van Loos namens het kapittel tegen provisor Heykamp	238
De nadagen van het proces (1870-1873)	240
Einde van het conflict: een nieuwe regel voor benoemingen aan het seminarie (1885)	241
Loosianen en Karstianen binnen het seminarie	244
3.4 <i>Bekostiging</i>	247
Computus praesidis	247
Geen overheidssubsidie	248
De collegiekas en de andere seminariefondsen	249
Vermogen	250
Beheer en beleid	251
Weldoeners en weldoeners	252
3.5 <i>Huisvesting</i>	252
De bouw van een nieuw humanistengebouw (1833)	253
De verbouwing van de voormalige pastorie tot portaalgebouw (ca. 1835)	258
Het herstel van de muur aan de zuidwestzijde van de plaats (1866)	258
De bouw van de plaatsbibliotheek (1855-1856) en de lange bibliotheek (1879)	259
Aankoop van orgels voor de kapel (1862 en 1871)	260
Komst van portretten uit Frankrijk (1860-1875)	262
De plaats	265
Het herengebouw	266
3.6 <i>De leerlingen: werving, herkomst, familiebetrekkingen en beurzen</i>	268
Werving	269
Herkomst	271
Familieverbanden	272
Buitenlandse studenten	274
Beurzen	276
3.7 <i>De humanisten en de studie van de humaniora</i>	277
Dagorde en dagelijks leven van de humanisten	278
Rangorde	281
Zondagen	282
Vasten, Goede Week en Pasen	282
Feestdagen en vakanties	284
De Latijnse school	285
Admissie-examen	287
Omzetting van de Latijnse school in een gymnasium (1876-1882)	288

Onderwijs binnenshuis	292
Prefecten	294
De promotie	298
3.8 De studenten en de hogere studies	300
Dagelijks leven, dagorde, vrije tijd, kleding	300
Vakken en studieprogramma	305
Werving van docenten	307
Verdeling onderwijs	310
Filosofie	311
Dogmatische theologie, de Institutiones theologicæ van Joseph Valla	312
Bijbelvakken, de Concorde van Lamy	313
Canoniek recht, de Elementa juris canonici van Frank	316
Kerkgeschiedenis	320
Praktische vakken	320
Geestelijke vorming	321
Voortgezette opleiding aan andere onderwijsinstellingen	323
Examens en wijdingen	329
3.9 Discipline	332
Het reglement (1830) en het reglement van de president (1835)	332
Handhaving	334
Het rookverbod afgeschaft (1830)	334
Tegengaan van de 'geheime zonde'	336
Weggestuurd wegens kwaadsprekerij (1815)	337
3.10 Het seminarie als centrum van theologiebeoefening	339
Wetenschappelijk werk van J.Th. van der Hoeven	340
Vertalingen	340
Gezangen en dichtwerken van hoogleraar Van Buul	341
Polemiek	343
Adviezen en conceptdocumenten van Christiaan Karsten (1832-1880)	343
Gasten: Franse en Italiaanse vrienden	346
Gastonderzoekers	347
3.11 Besluit	349
iv Het Seminarie wordt oud-katholiek (1885-1948)	355
4.1 Inleiding	355
Heroriëntatie	355
De bisschopsverklaring van 1889	356
Heroriëntatie in het seminarie	358
Hervormingen binnen de Cleresie	358
4.2 Bestuur en beheer	359
Provisoren	359
Presidenten	361
Huishouding	365
4.3 Bekostiging	369
Computus praesidis, inkomsten, uitgaven, resultaat	369

Geen overheidssubsidie	372
Collegiekas, vermogen	373
Verlies van de Russische effecten (1917) en de gevolgen daarvan	376
Weldoeners en weldoensters	380
4.4 <i>Huisvesting</i>	381
De komst van nutsvoorzieningen	382
De groene kamer (humanistengebouw) en de biljart (herengebouw)	382
De kapel, een nieuw altaarstuk (1902) en uitbreiding van het orgel (1942)	384
De presidentswoning (1907) op Kerkstraat 1	386
Naburige panden van de collegiekas	388
4.5 <i>De leerlingen: werving, herkomst en beurzen</i>	389
Werving	389
Herkomst	391
Studenten uit andere kerken	392
Buitenlandse studenten	393
Beurzen	398
4.6 <i>De humanisten en de studie van de humaniora</i>	400
Frans geen verplichte omgangstaal meer, seminariejargon	400
Onderlinge hiërarchie en contact met studenten	402
Dagorde	403
Vrije tijd, feestdagen, vakanties, gezondheid en kleding	407
‘Ontgroeningsrituelen’	409
De pot, de potdag en andere uitstapjes	410
Het gymnasium, admisie-examen, einde van de financiële ondersteuning	412
Het gymnasium, de toelating van meisjes (1899) en het nieuwe gebouw (1933)	413
Onderwijs binnenshuis: catechismus, Bijbelse geschiedenis en liturgie	415
Onderwijs binnenshuis: muziekonderwijs en gymnastiek	416
Prefecten	421
De promotie	422
De reünie	424
4.7 <i>De studenten en de hogere studies</i>	425
Hervorming van het seminarieleven (1921), brevierlezen afgeschaft	425
Dagorde	426
Vooropleiding en curriculum	427
Docenten en de verdeling van het onderwijs	429
Het filosofisch propedeuticum: filosofie, patrologie en apologetiek	435
Dogmatische theologie	439
De Bijbelvakken: de historisch-kritische methode	449
Hebreeuws en Oude Testament	453
Nieuwe Testament	455
Hulpwetenschappen: archeologie en geschiedenis van Israël	457
Canoniek recht	459
Kerkgeschiedenis	463
Liturgiek	465
Extra-curriculaire vakken: psychologie en godsdienstwetenschap	466

Praktische vakken	467
Vaardigheden en cursussen	468
Biechten	470
Voortgezette studie elders	471
Examens	476
4.8 <i>Verenigingsleven</i>	478
De Unio en het Kartell (1891-ca. 1935)	479
Batavia (1894-1987)	485
Mirjam (1903-1938)	486
De Humanist (1905-1967)	489
Van Neercassel (1908-ca. 1950?)	489
De College Korfbal en Cricket Club (1910-1959)	491
Bond van Verenigingen van Jonge Oud-Katholieken (1912-1968)	491
Litteris et Amicitiae (1914-heden)	493
4.9 <i>Het seminarie in de Tweede Wereldoorlog</i>	494
De beginjaren (1940-1944)	494
Het fysieke oorlogsgeweld komt dichterbij (maart tot augustus 1944)	498
Het seminarie moet sluiten (1944)	503
Het seminarie biedt onderdak	508
De oorlog komt tot een einde	513
4.10 <i>Discipline</i>	517
Gedragsregels	518
Opheffing van het verplichte celibaat, implicaties voor het seminarie	519
Handhaving, casuïstiek	524
4.11 <i>Het seminarie als centrum van theologiebeoefening</i>	527
Wetenschappelijke publicaties	527
Openingscolleges	529
Deelname aan conferenties	530
Gasten en gastonderzoekers aan het seminarie	530
Polemiek	532
Het seminarie als denktank	534
4.12 <i>Besluit</i>	537
v Het Seminarie ontdekt de oecumene (1948-1970)	540
5.1 <i>Inleiding</i>	540
5.2 <i>Bestuur en beheer</i>	542
Provisoren	542
Stichting Oud-Katholiek Seminarie (1970)	545
Presidenten	546
Huishouding	549
5.3 <i>Bekostiging</i>	550
Computus praesidis	550
Vergeefse pogingen overheidssubsidie te verkrijgen	552
De collegiekas	553
Aanspraak op gebouwen, roerende zaken en collegiekas?	558

5.4	<i>Huisvesting, plannen voor nieuwbouw</i>	563
	Voorgeschiedenis	563
	Keuze voor nieuwbouw	565
	Eerste voorstel: Smit en Lagerwey (1948)	566
	Tweede voorstel: commissie voor het seminarievraagstuk (1949)	568
	De bouwcommissie (1949-1957)	569
	Alternatieve voorstellen	570
	De drie ontwerpen van Pothoven	571
5.5	<i>Financiering van de nieuwbouw</i>	574
	Een eerste begin	575
	Start van de geldwerving (1950-1953)	576
	Meer inzet nodig (1953-1954)	579
	Actie 'de laatste stoot', buitenlandse hulp en nalatenschappen (1954-1956)	580
	Afbetaling bouwschuld (1957-1971) en de financiering van de inrichting (1957)	582
5.6	<i>Afstoting van het oude complex aan de Muurhuizen</i>	583
	Verkoop van de gebouwen	584
	Behoud en afstoting van de kapelinventaris	585
	Meenemen, herbestemmen, vervreemden	586
	De veiling van de kapelinventaris	587
	Verlies van de ensemblewaarde	590
5.7	<i>Het nieuwe gebouw aan de Koningin Wilhelminalaan</i>	591
	Aankoop van de bouwgrond	591
	Vergunningen, aanbesteding en bouw	592
	What's in a name?	595
	Verhuizing en opening	595
	De dienstwoning (Koningin Sophialaan 18)	596
	Het nieuwe seminariegebouw, inrichting en inventaris	597
5.8	<i>De leerlingen: werving, herkomst en beurzen</i>	601
	Werving	602
	Internaatleerlingen	604
	Vrouwelijke studenten	605
	Herkomst	605
	Beurzen	609
5.9	<i>Dagelijks leven van humanisten en studenten</i>	610
	Dagorde	611
	Sport en vrije tijd	613
	De laatste jaren van de humanistenschool (1970-1972)	615
5.10	<i>Humaniora</i>	617
	Gymnasium	617
	Onderwijs binnenshuis	618
	De promotie	619
5.11	<i>Hogere studies</i>	621
	Vooropleiding, curriculum en verdeling van het onderwijs	621
	Algemene encyclopedische inleiding, filosofie en patrologie	624
	Dogmatische theologie	625
	Oude Testament, Hebreeuws en de hulpvakken	627

Nieuwe Testament	631
Kerkgeschiedenis	632
Liturgiek	633
Kerkelijk recht	633
Extra-curriculaire vakken, psychologie en oecumenica	634
Praktische vakken	635
Verdere vorming	636
Contacten met opleidingscentra in Nederland, <i>vstf</i> en Alcuin	637
Voortgezette studie elders	640
Examens en wijdingen	643
5.12 Verkorte opleidingen	643
Een precedent: een pastoor voor Nederlands Indië (1939)	644
Spanningen	645
De ‘studiegang theologie’, leerroute voor late roepingen (1955-1970)	647
Het alternatieve studieprogramma van 1965	649
5.13 De omvorming van volledige ambtsopleiding tot kerkelijke opleiding	650
Voorgeschiedenis	650
Voorlopige plannen	651
Seminaristen willen geen volledig kerkelijke ambtsopleiding meer	652
Gesprekken en besluitvorming	653
Start van de kerkelijke opleiding najaar 1969	655
5.14 Discipline	656
Gedragsregels	657
Handhaving	657
Baldadigheden	659
5.15 Het seminarie als centrum van theologiebeoefening	660
Wetenschappelijke publicaties	660
Openingscolleges	662
Deelname aan conferenties	664
Gasten en gastonderzoekers aan het seminarie	667
Het seminarie als denktank	669
5.16 Besluit	671
VI Het Seminarie in een universitaire inbedding (1970-2025)	674
6.1 Inleiding	674
6.2 Bestuur en leiding	676
Stichting Oud-Katholiek Seminarie	677
Docentencollege	678
Bijzonder hoogleraar	681
6.3 Bekostiging	684
Verlening van Rijkssubsidie (1976)	684
Overdracht van het beheer van het gebouwencomplex te Amersfoort (1999)	689
Personele lasten	691
Vermogen stichting	693
De Collegiekas/Fonds College	694

6.4	<i>Huisvesting</i>	698
	Universitaire huisvesting	698
	Huisvesting van studenten	701
	Het gebouw aan de Koningin Wilhelminalaan	701
6.5	<i>Kerkelijke opleiding(en) en aanvaarding als ambtskandidaat</i>	703
	Reguliere opleiding voor universitaire studenten	703
	Verkorte leerroute	704
	Aanvullende opleiding voor zijinstromers	707
	Bijscholing	709
	Aanvaarding als ambtskandidaat	709
6.6	<i>Studenten: herkomst, vrouwelijke studenten, Batavia en beurzen</i>	712
	Herkomst	713
	Verhouding reguliere studenten, extranei, zijinstromers	714
	Vrouwelijke studenten; de wijding van vrouwen	715
	De laatste dagen van Batavia	719
	Beurzen	721
6.7	<i>Universitaire inbedding van de kerkelijke opleiding</i>	722
	De kerkelijke opleiding en de duplex ordo	722
	Vakgroepen	723
	Nota Posthumus (1968) en de tweefasenstructuur (1982)	724
	Rapport Oberman (1989) en de reacties hierop	725
	Akkoord op hoofdlijnen (1992)	727
	BaMa-structuur (2002) en het einde van de duplex ordo (2006)	728
	Het convenant van 2007	731
	Opheffing van de faculteit der godgeleerdheid (2008)	731
	Veranderende universitaire bestuurscultuur, visitaties (2011 en 2023)	732
	Basisopleiding aan de Tilburg School of Catholic Theology (2014)	734
6.8	<i>De basisopleiding inhoudelijk</i>	735
	De universitaire studie	736
	De exegetische vakken	738
	Disputen	740
6.9	<i>De kerkelijke opleiding; curriculum en docenten</i>	740
	Curriculum en docenten 1970-1987	741
	Curriculum en docenten 1987-1996	745
	Curriculum en docenten 1996-2003	746
	Beraaddagen (1999-2009)	747
	Curriculum en docenten 2003-2024	748
6.10	<i>De vakken en het examen van de kerkelijke opleiding</i>	752
	Dogmatische theologie	752
	Ambts-theologie en sacramententheologie	754
	Ecclesiologie	755
	Bijbelse theologie	756
	Praktische theologie	757
	Homiletiek	759
	Liturgiek	761

Liturgisch practicum/muzikale vorming	762
Kerkgeschiedenis	764
Canoniek recht	765
Patristiek	765
Oecumenica	766
Stage	766
Kerkelijk examen	767
Voorgezette studie elders	768
6.11 Verdere vorming	769
Studentenpastoraat	769
Studiereizen	775
6.12 Internationale contacten	777
Contacten binnen de Unie van Utrecht	778
Contacten met Anglicanen	788
Contacten met de Filipijns Onafhankelijke Kerk	790
Contacten met orthodoxe opleidingen	792
Contacten met Leuven en Parijs	793
6.13 Wetenschappelijke onderzoek	795
Programmering van onderzoek	795
Promotietrajecten	798
Toegevoegd onderzoekers	800
Voordrachten	801
Seminariedag	801
Publicaties, IKZ, dissertaties, Publicatieserie Oud-Katholiek Seminarie	802
6.14 Verdere valorisatie	807
Het seminarie als denktank	807
Summer School Old Catholic Theology	808
Wetenschappelijke prijzen	810
Inleidende publicaties	811
Lectorenopleiding	811
Ander vormingswerk	812
6.15 Besluit	813
VII Rendement	815
7.1 Inleiding	815
7.2 Het seminarie als opleidingscentrum voor zielzorgers	815
Kwantitatieve gegevens	816
Jong overleden seminaristen	818
Seminaristen die de kerk verlieten	819
Seminaristen die aan het seminarie verbonden bleven	820
Pastoors die hun pastorale werkzaamheden neerlegden	821
Pastoors die overgingen naar de Hollandse Zending/Rooms-Katholieke Kerk	823
Geestelijken die uit hun ambt werden ontzet	825
7.3 Het seminarie als aanjager van theologische vernieuwing	831
De komst van het figurisme (ca. 1728)	831

Gelovig én geleerd. Een katholieke opleiding in een protestantse stad. Onafhankelijk van Rome en toch katholiek. Confessioneel onderwijs maar zonder schoolstrijd. Het Oud-Katholiek Seminarie verenigt schijnbare tegenstellingen in zichzelf. *In dienst van de Kerk* geeft inzicht in de unieke geschiedenis van deze instelling en daagt uit om buiten confessionele en historiografische hokjes te denken. Het Oud-Katholiek Seminarie is de oudste onderwijsinstelling in ons land waar katholieke theologie werd en wordt gedoceerd en beoefend. Het werd in 1725 gevestigd aan de Muurhuizen te Amersfoort, in 1957 verplaatst naar de Koningin Wilhelminalaan in dezelfde stad en is vanaf 1970 als kerkelijke opleiding verbonden aan de Universiteit Utrecht. Het seminarie was en is de ambtsopleiding van de Cleresie, thans de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, en telde door de eeuwen heen een kleine 1.100 studenten.

In dienst van de Kerk beschrijft het seminarie in zijn historische ontwikkeling tot de dag van vandaag. De meeste aandacht gaat daarbij uit naar het dagelijks leven, het theologisch onderwijs en de voorbereiding op het pastoraat. Het boek probeert antwoord te geven op vragen als: Wie waren het die onderwijs gaven en onderwijs ontvingen? Wat hield dat onderwijs in? Wat heeft het seminarie kunnen betekenen voor de kerk in onze gewesten, voor de oecumene en meer algemeen voor de theologiebeoefening binnen het westerse katholicisme?

JAN HALLEBEEK (1954) is wetenschappelijk onderzoeker aan het Oud-Katholiek Seminarie. Hij was van 1988 tot 2014 docent canoniek recht aan deze instelling en van 1997 tot 2006 bijzonder hoogleraar vanwege het seminarie aan de Universiteit Utrecht.

